

Szilágyi Ferenc: Endrőd ismeretlen költője Tímár Máté (A Költészet Napján)

Lapunk olvasói előtt nem egészen ismeretlenek Tímár Máté versei. Egy-egy ünnepi alkalomra — karácsony, advent — írt verseit többször olvashattuk; ezekben — túl az alkalmi mondanivalón — magas költői szárnyalással szólt szülőhelyéről, szülőhazájáról, annak történelméről, nem feledkezve meg a határon túlra szorult honfitársainkról sem. Minden nagy prózaírónak akadnak költeményei is: gondoljunk Márai Sándor két maradandó versére (Halotti beszéd, Mennyből az angyal). Tímár Máté számára sem afféle költői kirándulás volt a versírás: írói életművének szerves része volt, ha nem is ismert annyira.

Már középiskolás diákként (a szeghalmi Péter András Református Gimnáziumba járt) jelentek meg versei Szeghalmon és a megye más vidéki lapjaiban, valamint a Tiszántúl fővárosának, Debrecennek hírlapjaiban is. De már akkoriban sem jelenhetett meg minden verse, hiszen az Adyt és a József Attilát fölkaroló szegedi Juhász Gyula után ő volt az a paraszti sorban felnőtt költő, aki Dózsa György nevét-szellemét idézgette: „Támad-e új Dózsa? / felelj öreg tölgyfa, / ezt ígéri Sinka, / ágadból a botja...” A 40-es évek elején írta ezt a **Fokközi balladá**-ban, az ugyanekkor tájt írt **Némahalomban** pedig azt írja a dombról, amely alatt Dózsa egykori harcosai nyugosznak, hogy rajta a szellő „lázító dallamot susog...” Egyik példaképe a sárréti juhászból óriássá nőtt költő, Sinka István volt, ahogy a prózában pedig a székely Tamási Áron. Az 1935-ös keserű emlékü endrődi csendőrsortúzról 1940-ben írt költeménye (**A Jóisten látja**) sem jelenhetett meg akkor. (Egyszer már elszavalhatná valaki a verset a sortúz emlékművénel.)

Később azonban még inkább csak magának írhatta, dúdolhatta verseit: a lázadó hangú fiatalembert berántották katonának, s hamarosan a szovjet fogolytábor nyomorúságában csupán „fejben” írhatta költeményeit, vagy a cementes zsákok kérges papírosára: ezeket azonban az őrei elkobozták. Így hozta haza a fejében őrzött verseket, s ennek köszönhetjük, hogy a szovjet lágerek nyomorúságáról, s általában az 1944 utáni hazai nyomorúságról páratlan megrázó erejű és hitelességű verseink vannak. Ezt azonban még ma is csak igen kevesen tudják, minthogy bátor szókimondása és ítéletei folytán versei az itthoni diktatúrában sem jelenhettek meg. 1956 után itthon is fogságba került; így némította el a cenzúra.

A szibériai lágerekben, majd az itthoni némaságban született költeményeiről tehát nem is tudhatott a hazai közönség. Már élete alkonyán (1922-től 1999-ig élt) gyűjtötte össze csaknem 60 éves költői terméséből verseit, a kiadás szándékával. Tényleges kiadásukra azonban nem került sor, csupán egy számítógépes magánkiadásban készült, kartonfedelű kis kötetet készített belőlük **Lélekváltság** címmel „kézirat”ként, csekély példányszámban. Ebbe belefoglalta merész, szókimondó verseit is, de már csak azért sem foglalkozhatott vele az irodalomkritika, mivel a szerző megjelölése szerint kéziratnak számított. A szovjet lágerek, **gulag**-ok világáról vannak jelentős irodalmi- — prózai — beszámolók: elsősorban a Nobel-díjas orosz Alexandr Szolzsenyicin regényeiben és magyar rabtársának, Rózsás Jánosnak emlékirataiban. A **gulag** ugyan büntető, kényszermunkatábor volt, de a hadifogság sem sokban különbözött tőle a sztálini Szovjetunióban. A líra — a költészet — azonban sokkal közelebb, szinte testközelbe hozza a lágerek mindennapos nyomorúságát, s Tímár Máté versei az egész európai lírában páratlan hitelességgel, ugyanakkor példátlan emberséggel szólnak e pokoljárásról. Számunkra — magyarok és endrődiek (gyomaendrődiek) számára — pedig különösen fontosak ezek a versek, mivel sok ezer honfitársunk osztozott az endrődi költő keserű sorsában:

Irány a pokol felé

„Virágzik a vadkörtefa,

nem mibennünk van a hiba,
mégis visznek ezerszámra
pokolra. Szibériába!

Fodrot rajzol a Don vize,
sorsunk fodrozza messzire,
könnyünk pereg a Hazánkért,
kis falunkért, jó anyánkért...

A dátumozás is fontos „1945. június; vagonban, kifelé.”

A másik, szintén vagonban született, „fejben” írt verse – **Megyünk, Isten tudja, hová-** még sokkal megrázóbb:

„Láz-éhes, szakállas sereg/ Ül a marhavagon alján,/ **halott** a párnánk, nekidülünk,/ plusz-kenyeret ér a halála,/ Otthon? Család? Haza sorsa?/ Gyötörhet: ki senkise mondja...

A **Sírásó-ének** már a borzalmak hétköznapijaiban született:

„Zöldkápósza híg levét szürcsölöm, / kanál sem kell hozzá: ritka;/ negyven holtat hantoltam el érte,/ s ha bevágtam, megint mehetek vissza./ Akit a golyó elkerült,/ Elérte a sztálini eszme,/ Jóska-ikon a színpad fölött:/ Öt-embernyire s szépre festve./ Ezt mosolyogja SZIBÉRIA!”

Mégis, a költő az embertelenségben is végig megmaradt embernek, Isten-szerető és ember-szerető magyarnak – pedig az árulás itt is szedte a gyöngye lelkűeket. Minden embert, a fogoly németet, kárpátaljai zsidót vagy a szarvasi izraelita földijét testvéreként szeretette és segítette.

Jeremiád Rozenberg Miklós, szarvasi földi, lágerszakácsnak ajánlott verséből:

„Mint Jeremiás őszes-rőt szakállát,/ úgy cibálom lantom húrjait,/ nem az fáj, hogy a testem elcsigázott,/ zsidóz a ruszki, a rongyom avitt:/ Érted sírok, elhurcolt családom,/ mondom a kaddish-t, sok-sok millió,/ gázba-fulladt, Ruszkihonba hurcolt,/ spiclisorsra szánt új bolygó zsidó!// Kisvárda, Varsó, Auschwitz árva népe, / s erdélyi falvak magyar zsidaja,/ Hetven-nyolcvan egy marhakupéban/ Sem ennie, sem pedig innia... Hozzád mégis, Öröktőlvaló, / imám kél e vörös Babilonból,/ mit ránk mértél, szeretetből tetted,/ s ha akarod, a járom alól/ felocsúdott új néped kutat/ végre fészket, jövőt, békességet,/ s bosszúálló szemed nyila sújtson,/ mint villám a kevély sziklabércet!” (Az Uralban, 1945 októberében)

Ez az Istenébe vetett hite, szülőhazája iránti olthatatlan szeretete — ez volt az, ami végül is annyi megpróbáltatás után hazahozta.

De a hadifogság poklából hazatérve sem várta az áhított szabadság: a budapesti egyetem bölcsészkaráról „kulák” volta és bátor szókimondása miatt eltanácsolták, s az 56-os forradalom és szabadságharc után bebörtönözték. Kiváló írói képességei hozták meg számára a részleges szellemi felszabadulást: **Majoros Ádám krónikája** c. önéletrajzi regényével szinte berobbant a magyar irodalomba. E műve bibliája, enciklopédiája a honismeretnek, az endrődi szegénység nyomorúságban is megőrzött gazdag kultúrájának, mindenekelőtt az ízes endrődi népnyelv irodalmi rangra emelésével.

Költői életműve azonban az ismertetett okokból mindmáig fölfedezetlen. Pedig a hivatalos kiadásra váró **Lélekváltság** szintén valóságos eseménye lehetne irodalmunknak. Az Endrődiek Baráti Köre legutóbbi februári találkozásán javasolták, hogy az endrődi könyvtár vegye fel Tímár Máté nevét. Jó lenne megalakítani a Tímár Máté Irodalmi Szakosztályt is, s ennek egyik, ha nem legfőbb feladata a költő verseskötetének szabályszerű kiadása lehetne, illetve a nagyszerű író életművének gondozása és kultuszának ápolása. Kinek, minek lehetne

ez feladata, ha nem szülővárosának, Endrődnek, hiszen a szülőváros, Endrőd egész lelke ott lüktet műveiben a legkiválóbb írói-költői művészettel megfogalmazva!

Megjelent: Városunk 2009. április. 17. o.